

Bošković i pomorstvo

Akademik prof. Željko Marković, Zagreb

Najsuvjetlije lice staroga Dubrovnika u naučnom pogledu je Rudže Bošković. Bio je matematik, fizik, astronom, geodet, hidrolog, arhitekt, latinski pjesnik. Oštroumnošću i originalnošću svojom ušao je u red onih učenjaka, koji su razvijali ekzaktnu nauku u 18. stoljeću, a široka obrazovanost spojena s diplomatskim manirama otvarale su mu vrata i dvorskih i crkvenih ljudi, književnika i obrazovanog društva. Ali i veliki svijet sa sijaset obveza naučnih i društvenih nije mogao oslabiti veze njegove s rodnim gradom. Jednom se je samo vratio godine 1747. u Dubrovnik, da provede praznike uz majku i braću, te brojne prijatelje, no veza s Dubrovnikom stalno mu je bila na srcu, kako pokazuju pisma njegova upućena na braću Boža i Bara te sestru Anicu. Jezik svog rodnog kraja sačuvao je čist, kako pokazuju napose opširni umetci na našem jeziku u pismima iz Francuske godine 1759./60., što ih je nedavno objavila s popratnim uvodom i bilješkama Jugoslavenska akademija u Zagrebu. Pridrženost rodnom gradu isticala se je napose i u onim zgodama, kada je na zahtjev Republike vršio diplomatske misije.

Uz interes i ponos za razne grane dubrovačke djelatnosti, pomorstvo mu je bilo čini se među prvima. U njemu je gledao bitnost za opstanak Republike. Najljepši dokumenat u tom pogledu njegovo je pismo, što ga je u tjeskobi radi teškog položaja Dubrovnika pisao 12. oktobra 1771. poljskom kralju Stanislavu Augustu u Varšavu. Dubrovniku je iznenada zaprijetila opasnost. U vrijeme rusko-turskog rata podigao je ruski komandant grof Orlov tužbu protiv Dubrovnika radi povrede neutralnosti. Stvari su se tako zaostriale, da su se u Dubrovniku ozbiljno plašili bombardiranja s mora. Uza sve intervencije i u Petrogradu kod carice Katarine II., a i zaobilaznim putovima, rasla je opasnost, pa je Vijeće zamolilo Boškovića, da se obrati na poljskog kralja, koga je poznavao već od prije i koji mu je bio vrlo sklon, a bio je u dobrim odnosima s ruskom caricom. Patetičnim pismom tražio je zaštitu »jadne moje domovine Dubrovnika«, koji da se nalazi u očajanju i skrajnjoj zbunjenosti, jer mu prijete uništenje trgovačke mornarice, a taj kraj »u sebi bijedan i neplodan« živi uglavnom od trgovine. »To je moja domovina; ondje su moji, a među njima i majka još živa i krepka u dobi od 98 godina, koja i po svojoj prirodi i po dobi već prema stogodišnjoj sva zbunjena i puna užasa.«. Nije pače cijeloga ljeta odlazila na ladanje kao obično, sve u strahu, da se ne izloži nenadanoj uzbuni. »Da ona, koja je živa došla do malone stoljeća, umre pod ruševinama krova razmrskana od bombe, kako li kobne slike za mene. A kakva uzbuđenja podiže u mojoj duši pomisao,

da je i sama plovidba obustavljena i time oduzet glavni izvor, o kome žive toliki moji rodaci i prijatelji«. Taj živi apel nije ostao bez utjecaja; Dubrovnik je mogao još jednom odahnuti, a njegove lađe pod zastavom Slobode ploviti i donositi gradu plodove zaslužene marljivosti.

Kako je Bošković bio i praktički astronom, imo je mnogo smisla i za instrumente za navigaciju. Kada je bio godine 1760. u Londonu, upoznao ga je Irac Irwin sa svojim izumom sjedala za astronomska motrenja na moru tako konstruirana, da ljuljanje broda nije utjecalo na sigurnost motrenja. Bošković se je založio za taj izum i u Board of Longitudes, a i u svog prijatelja, poznatog astronoma Bradleya.

Dodajmo i to, da je Boškovićeve skrb za plovidbu i mornare bila takva, da je za vojvodu de Chartresa sastavio kratak pregled osnova astronomije s posebnim obzirom na upotrebu u plovidbi, gdje natanko tumači i instrumente za navigaciju i njihovu upotrebu.

Iduća godina 1958. bit će u nekom smislu jubilarna u sjećanju na Boškovića: sjetit ćemo se dvjestogodišnjice njegovog glavnog djela iz prirodne filozofije *Theoria philosophiae naturalis*. Neka se naši pomorci tada sjete, da je jedan sin s kršnih obala našega Jadrana, koji se je uzdigao do markantne ličnosti 18. stoljeća, obilazio salone i kancelarije Evrope, da sačuva interese rodnoga grada, koji su u prvom redu počivali na slobodnoj plovidbi svim morima.

Jesenska fantazija

Nad zemljom oblaci ko sumorne misli
plove,
il se naginju i ljube vlažnim i tmurnim licem
visoke strane,
u sjetnim očima nose
čežnju i suze.
Tritoni pjenušavim valima jure
na usamljenu lađu,
što se propinje na hrptu vala
noseć je kroz uzbibane vode
do njenih žala,
gdje na dnu dubokih voda sniva nifma u školjki
čarobni san
za dragim,
što na hrptu delfina
zlatno runo nosi.

VLADO MRŠA, Zadar